

vystúpenie priamo na zasadnutí sekcií, podnietení referátmi, koreferátmi alebo diskusnými vystúpeniami. Ovzdušie konferencie bolo kritické, referenti, koreferenti i diskutujúci dostávali písomne i ústne množstvo dopytov i kritických námietok proti svojim záverom. Vo veľkom počte sa na diskusiách zúčastnili mladí profesori, docenti, kandidáti vied i ašpiranti. Všetky miestnosti, v ktorých rokovali sekcie, boli preplnené účastníkmi zo všetkých končín Sovietskeho zväzu. Popri akademikoch, doktoroch vied, profesoroch, kandidátoch vied, docentoch, odborných asistentoch i ašpirantoch z Moskvy vystupovali filozofi s takými istými vedeckými hodnotami z Leningradu, Kijeva, Minska, Lvova, Tomska, Stupina, Gorkého, Saratova, Rostova na Done, Vladimíra, Voroneže, Taškentu, Kujbyševa,

Permu, Majkonu, Syktyvkaru, Charkova, Stavropola, Kišineva, Engelsa, Alma Aty, Baku, Sverdlovska, Omska, Novosibirska, Suchumi, Ulan Ude, Jerevanu, Frunze, Chabarovska a desiatok ďalších univerzitných a vysokoškolských centier.

Živá, otvorená, nekompromisná a principiálna výmena názorov potvrdila, že najvyššou autoritou u sovietskych filozofov je seriózná, faktami a filozoficko-logickou analýzou podložená argumentácia. Táto autorita stojí nad pedagogickými a vedeckými hodnotami i nad vekom.

Všezväzová vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou v Moskve potvrdila, že dialektika je revolučná veda, bez ovládnutia ktorej nemožno budovať socializmus a komunizmus.

J. L. Veverka,
účastník konferencie.

SPRÁVA Z 5. ČESKOSLOVENSKO-SOVIETSKEHO FILOZOFICKÉHO SYMPÓZIA

9.—14. 10. 1972 sa v Mariánskych Láznach uskutočnilo piate československo-sovietske filozofické sympóziu na tému *Kritická analýza filozofických koncepcií Frankfurtskej školy*, ktorej najvýznamnejšími predstaviteľmi sú M. Horkheimer, H. Marcuse, T. W. Adorno, E. Fromm a J. Habermas.

Sympózia sa zúčastnilo deväť sovietskych filozofov, pracovníkov Filozofického ústavu AV ZSSR a Akadémie spoločenských vied pri ÚV KSSZ na čele s členom korešpondentom AV ZSSR T. J. Ojzermanom, viacerí československí vedeckí pracovníci Ústavu pre filozofiu a sociológiu ČSAV, Vysokej školy politickej ÚV KSČ, Filozofického ústavu SAV, Filozofickej fakulty UK a Ústavu marxizmu-leninizmu ÚV KSČ na čele s členom korešpondentom R. Richtom, ako aj delegácia z NDR, ktorú viedol akademik M. Bühr.

Podkladom pre rokovanie bola štúdia (368 s.) pripravená kolektívom vedeckých

pracovníkov filozofickej sekcie Ústavu pre filozofiu a sociológiu ČSAV pod vedením Z. Javůrka *Kritická analýza filozofických koncepcií Frankfurtskej školy*, ako aj referáty sovietskych účastníkov.

Štúdia sa skladá z úvodu, v ktorom je predbežné vymedzenie pojmu Frankfurtská škola, a z dvoch častí: *Kritika uzlových tém Frankfurtskej školy*, 2. Pôsobenie Frankfurtskej školy a súčasný ideologický boj.

V prvej časti sa analyzuje kritická teória spoločnosti — jej dejinná premena, koncepcia „priemyselnej spoločnosti“, vedy a techniky, ako aj negatívna dialektika a jej vzťah k materiálickej dialektike marxizmu-leninizmu.

V druhej časti autori rozoberajú vzťah Frankfurtskej školy k marxizmu, „kritickú teóriu“ a československý revizionizmus v šesťdesiatych rokoch i vzťah medzi Frankfurtskou školou a „novou lavicou“.

Týmto problémom boli venované aj referáty sovietskych autorov. T. I. Oj-

zerman: *Odraz marxizmu v maloburžoáznom vedomí*, I. S. Narskij: *Negatívna dialektika Adorna a jej sociálny zmysel*, M. V. Jakovlev: *Problémy ideológie v prácach filozofov Frankfurtskej školy*, V. I. Pogosian: *Kritika základov gnozeológie a sociálnej teórie Adorna*, E. J. Solovjov: *Frankfurtská škola a nová lavica*, G. Tavrizian: *Veda a technika ako nová ideológia*.

Ako sa už v predslove štúdie hovorí, sympóziu bolo zamerané na „marxistické zhodnotenie významu a vplyvu Frankfurtskej školy“. „Hľadala sa odpoveď na otázku, v čom je špecifika tejto školy, z akých filozofických a ideových zdrojov vychádza a čerpá, akú úlohu si nárokuje zohrať a aké je jej pôsobenie v súčasnom svete.“

„Kritická teória“ spoločnosti Frankfurtkej školy, ktorá sa zrodila v dvadsiatych a tridsiatych rokoch zo sociálno-politickej európskej krízy, znamená spojenie antikomunizmu s romantickým antikapitalizmom, ktorý je v skutočnosti maloburžoáznu kritikou každého sociálneho zospoločnenia. Teoretici Frankfurtkej školy sa nazdávajú, že svojím chápaním spoločnosti stoja nad základným protikladom medzi socialistickým a kapitalistickým zriadením a že ukazujú ľudstvu „tretiu cestu“, ktorou by sa mal uberať spoločenský vývoj. Aká je však táto „tretia cesta“? Je to únik od socialistických ideí, rozchod z marxizmom. Marxizmus je podľa Frankfurtkej školy síce významným filozoficko-spoločenským produktom, je pokusom o revolučný zvrat vo filozofii, ktorý však ani v dobe svojho vzniku, ani v súčasnosti, keď je už zastaraný, nie je schopný splniť úlohy, ktoré si sám vytýčil. Všetky argumenty, ktoré táto škola vyzdvihuje, opúšťajú nielen historicky triedne stanovisko, ale aj stanovisko zásadnej materiálnej podmienenosti nadstavbových javov. Sú to antimarxistické a antisocialistické argumenty, ktoré opakujú v podstate sociálnodemokratické a revizionistické názory. Ich buržoázno-ideologický pôvod nie

je ťažké odhaliť. Je to pokus o revíziu marxizmu a vytvorenie variantu „západného marxizmu“, ktorý sa však zásadne vo svojich princípoch rozchádza s hlavnými zásadami marxizmu. Predstavitelia tejto školy vôbec nepochopili revolučnú praktickú podstatu marxizmu, odmietajú marxizmus ako ideológiu robotníckej triedy. Hľadajú naň ako na akademickú teóriu. „Kritická teória“ stratila celkom svoj vzťah k praxi a k myšlienke reálnej možnosti sociálnej revolúcie. Stala sa bezmocným protestom proti „apokalyptickému stavu sveta“.

Podobne je nesprávna aj koncepcia „priemyselnej spoločnosti“, vedy a techniky. Z rozvoja vedy a techniky kapitalistického sveta stále jasnejšie vyplýva, že v medziach kapitalistického spôsobu výroby nemôžu sa výsledky vedeckotechnického pokroku využiť na všestranný rozvoj spoločnosti. Milióny ľudí trpia biedu, hlad, sú nezamestnaní, ich budúcnosť je neistá. Väčšina buržoáznych teoretikov namiesto revolučnej premeny spoločenského zriadenia sníva o zvláštnej variante „industriálnej spoločnosti“. Fenoménu vedeckotechnickej revolúcie interpretujú ako proces konverencie k jedinému „postindustriálnemu systému“, v ktorom sa všetky existujúce sociálne rozdiely zahľadajú. Tento systém bude viesť intelektuálna elita spoločnosti. Táto vízia je viazaná na tézu samostatnosti a špecifickej zákonitosti vývinu vedy a techniky, z ktorej ďalším rozvinutím vzniká téza o obrátení vzťahu účelu a prostriedku. Podľa tejto tézy sama veda, technika sa stávajú ideológiou. Z nej vyplývajú prognózy o technokratickom štáte, o „technickom veku“ atď. Rozvinutá priemyselná spoločnosť však v interpretácii tejto školy nie je ničím iným ako štruktúralne zmenený kapitalizmus, v ktorom sa robotník stáva integrovanou súčasťou systému a robotnícka trieda stráca svoj revolučný význam. Tento projekt „novej oslobodenej spoločnosti“ sa spája s „novým marxizmom“, ktorý je vlastne pokusom, ako sme na to

už poukázali, o akúsi „tretiu“ cestu medzi súčasným kapitalizmom a socialistickým zriadením. Keď porovnávame tieto názory s marxistickou teóriou spoločnosti, vidíme, že sa s ňou zásadne rozchádzajú. Podľa marxistickej teórie nemôžeme dosiahnuť humánne využitie vedy v celom jej rozsahu a účinnosti len jej vnútornou reformou, ani čiastočnými reformami jej sociálnej funkcie, ale tam, ako hovorí Marx, kde „sa všetky vzťahy dosiahli spoločnosťou a nie sú určené len prírodou“. Je samozrejmé, že vzhľadom na reálny spoločenský vývin kritická sociálna teória tejto školy vyúsťuje do utópie. Tým, že vstúpenci tejto školy neodsudzujú kapitalizmus ako určitý spoločenský poriadok, ale len ako typ všeobecnej racionality, odsudzujú celý súčasný svet, a teda vlastne nič a nikoho.

Veľká pozornosť na sympóziu sa venovala negatívnej dialektike a jej vzťahu k materialistickej dialektike. Jej analýza má ukázať, kde je hlavný metodologický a teoretický základ tých hraníc, ktoré zne-možňujú „kritickej teórii“ stať sa adekvátnym nástrojom analýzy hlavných spoločenských protikladov súčasnej epochy, ako aj jej prechodu k spoločnej praxi, ktorá smeruje k reálnej premene súčasnej kapitalistickej spoločnosti. Frankfurtská škola poníma dialektiku len ako dialektiku spätú s dejinnou aktivitou ľudskej existencie, len s historickou praxou. Kategoricky sa odmieta dialektika prírody. Prírodné vedy sú nedialektické, pretože im chýba prvok sebareflexie. Tým však zamieňa pozitivistické ponímanie vedy za vedu vôbec. Takto sa medzi prírodou a spoločnosťou postavila ostrá hranica. Vzťah vedy a dialektiky sa chápe ako vzťah predmetného voči čistej negatívite, čím sa predstavitelia tejto školy rozchádzajú s marxizmom.

„Kritická teória“ Frankfurtskej školy sa vyznačuje aj abstraktným vzťahom k historickej praxi. Nepozná reálne sprostredkovanie spoločenského vývinu cieľavedomou revolučnou praxou. Poznámky o proletariáte ako možnom subjekte spo-

ločenskej premeny nedoplňa analýza konkrétnej historickej situácie. Postupne sú oslabované tézou o integrácii proletariátu do celku buržoáznej štruktúry. Nemôže sa realizovať ani požiadavka tejto školy — premeniť „ontologickú dialektiku“ na „historickú“ dialektiku, pretože chýba stredný člen — „sprostredkovanie“. Tým sa vlastne dialektika obmedzuje na dialektiku negatívneho kritického myslenia, čo je v rozpore s marxistickým ponímaním materialistickej dialektiky, ktorá sa úzko viaže na pojem materiálne chápanej praxe v spoločnosti a ktorá je v jednote s dialektikou prírody. Marxovým a Engelsovým prínosom je práve to, že dialektiku spojili s materialistickým výkladom prírody a spoločnosti. Takéto ponímanie umožnilo chápať ľudské dejiny ako dialektické pokračovanie dejín prírody. Materialistická dialektika ako metóda poznania a praxe sa už podmienkou svojho vzniku viaže nielen na filozofické zdroje a ich prekonanie, ale aj na spoločenskú polarizáciu, na proletariát. Bez revolučnej robotníckej triedy nie bolo možné dôsledne spojiť dialektiku s materializmom, nebolo by možné pochopiť revolučný a praktický význam dialektiky. A práve čo nemožno u predstaviteľov Frankfurtskej školy nájsť, je reálna dialektická jednota pohybu skutočných protikladov v kapitalistickej spoločnosti a ich teoreticko-progresívna a revolučná „reflexia“. Pre nich na prvom mieste stojí postupná likvidácia vlastných revolučných popudov a jej ideových zdrojov v prospech uznania neotrasiteľnosti daného stavu. Dialektiku nielenže historizujú, ale aj subjektívizujú, zbavujú ju jej ontologického základu a nakoniec stotožňujú len s kritickým negatívnym myslením, ktoré neberie do úvahy reálne dejiny, ovládané historicky danými antagonizmami. Nakoniec negatívna dialektika dospela až k sebadeštrukcii.

Osobitná pozornosť sa venovala súčasnemu vplyvu a pôsobeniu Frankfurtskej školy. Tento vplyv je v mnohých krajinách značný. Stretávame sa s ním dokon-

ca v Amerike aj v Ázii. Maloburžoáznu romantickou kritikou takých javov, ako je napr. pokračujúce odcudzenie osobnosti, Frankfurtská škola značne ovplyvnila v kapitalistických krajinách ľavé radikálne hnutie mládeže a ostatných vrstiev obyvateľstva. Jej vplyv sa odrazil aj v niektorých socialistických krajinách, najmä v Juhoslávii, kde najmä skupina okolo časopisu Praxis pod priamym vplyvom Marcusa, Fromma, Habermasa a Adorna rozvíjala koncepcie, ktoré ztotožňujú „etalizovaný“ socializmus s kapitalizmom a za ich spoločnú podstatu vyhlasujú byrokratizmus a technokraciu. Spochybňuje sa marxisticko-leninské učenie o objektívnej dialektike prírody a o jej uchopení v teórii odrazu. Za tvorivé rozvíjanie marxizmu sa považuje jeho „oživovanie“ pomocou súčasných buržoáznych filozofických smerov. Sily, ktoré sú schopné premeniť svet, hľadajú sa mimo robotníckej triedy.

Vplyv Frankfurtskej školy sa v nedávnej minulosti, či už priamo alebo prostredkovanne, prejavil aj u nás. Marcuse sa považoval za jedného z najtvorivejších marxistov. Jeho idey popierania vedúcej úlohy robotníckej triedy, diktatúry proletariátu a vedúcej úlohy strany využívali aj československí revizionisti, ktorí často opakovali tézu o zastaranosti marxizmu.

Ukázalo sa však, že Frankfurtská „kritická teória“ nie je schopná vytvoriť pozitívny program nového sociálneho hnutia a zavádza ho do slepej uličky. Úlohou marxisticko-leninskej teórie je viesť nekompromisný boj proti učeniu hlásajúcemu „tretiu cestu“. Aktuálnosť tejto úlohy je o to väčšia, že predstavitelia Frankfurtskej školy revidujú odpovede marxizmu na uvedené problémy. Preto musíme obnoviť skutočný zmysel tých teoretických marxistických téz, ktoré teoretici Frankfurtskej školy analyzujú a skresľujú. To je však možné len ich rozvíjaním na základe nových historických skúseností. Tak môžeme ukázať cestu sociálnemu hnutiu v kapita-

listických krajinách, cestu úspešného a víťazného boja proti kapitalizmu.

Nie je to ľahká úloha. Je to dlhodobý program, ktorý si vyžiada rozšírenie ďalšej spolupráce medzi marxistami socialistických, ale aj ďalších krajín. Sympóziu ukázalo, že predložené materiály a referáty vytvárajú dobrú základňu pre rozpracovanie marxisticko-leninskej kritickéj analýzy Frankfurtskej školy, ktorá je jedným z hlavných ideových zdrojov súčasného antikomunizmu a revizionistickej ideológie. V začatej spolupráci sa bude naďalej pokračovať. Bude potrebné dôkladne rozpracovať sociálno-triednu základňu Frankfurtskej školy, jej filozofické princípy, jej výklad vzťahu teórie a praxe, vedy a techniky a predovšetkým vedeckotechnickej revolúcie. Bude nevyhnutné zamerať sa aj na historický vývin Frankfurtskej školy, na jej premenu na najnovšie odrody ideológie antikomunizmu.

Pretože obe strany považujú túto prácu za veľmi závažnú, rozhodli sa sovietski a československí účastníci sympózia pripraviť spoločnú vedeckú prácu, ktorá neukáže len historické korene Frankfurtskej školy, ale sformuluje aj pozitívne chápanie tých sociálnych javov a problémov, ktoré sa v dielach teoretikov tejto doby skreslili. V tejto súvislosti sa navrhlo venovať budúce šieste sovietsko-československé sympóziu posúdeniu práce o Frankfurtskej škole. Na jej prípravu by sa prizvali aj odborníci z ostatných socialistických krajín.

Sympóziu bolo na vysokej teoretickej úrovni a bolo dobre pripravené aj z obsahovo-ideologickej stránky. Prebiehalo v duchu proletárskeho internacionalizmu a vychádzalo z potreby viesť spoločný boj proti akémukoľvek druhu buržoáznej a revizionistickej ideológie. Znovu potvrdilo, aký význam má spolupráca medzi československými a sovietskymi filozofmi, ktorej výsledky sa pozitívne prejavujú na teoretickom a ideologickom fronte.

Ján Dubníčka